

УДК 001.89:378.1(477)''20''

ДЕРЛЕМЕНКО

Віталій Володимирович;

д-р пед. наук, завідувач відділу науково-методичної роботи та наукового реферування сільськогосподарської літератури, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (м Київ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ УКРАЇНИ У 70-х РОКАХ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

Розглянуто основні напрями діяльності педагогічних вузів України у 70-х роках минулого століття. Визначено недоліки.

Рассмотрены основные направления деятельности педагогических ВУЗов Украины в 70-х годах минувшего столетия. Выявлены недостатки.

Basic directions of Ukrainian pedagogical higher education instituts' activity in the 70-ths years of the last century were reviewed and shortcomings were identified.

Педагогічні навчальні заклади – установи особливого типу. Саме вони мають готувати учителя, здатного успішно навчати і виховувати підростаюче покоління, використовуючи свої глибокі знання, вміння розкрити стан наук та їх роль для соціального і наукового прогресу, досконало володіє педагогічною майстерністю і прагне систематично поповнювати свої знання.

Проблема підготовки педагогічних кадрів завжди була, а в наш час набуває особливо великого значення і, оскільки є методичною основою створення навчальних планів, програм і, взагалі, основою організації всього навчально-виховного процесу, від якого залежить подальше збагачення змісту роботи школи, покращення виконання освітніх і виховних завдань учителя, рівень зростання його професійної культури і педагогічної майстерності.

Відомо, яку оцінку значенню праці вчителя, його моральних якостей давали визначні представники наукової педагогічної думки минулого. Вони підкреслювали, що "вихователь сам повинен бути вихованим" [1, с. 2].

Безумовно, з того студента, який курить у присутніх місцях, недисциплінований, не помічає людей похилого віку, погано ставиться до своїх товаришів, ніколи не буде справжнього учителя, який би своєю поведінкою навчав і виховував учнів.

У свій час нарком освіти А.В. Луначарський, ставлячи питання, що для цього потрібно, підкреслював: "Дві речі: 1) щоб до нас йшли бажаючі в педагогічні інститути; 2) щоб йшли туди не ті люди, яким більше діватися нікуди, а щоб йшла туди дійсно передова, бойова молодь, яка розуміє, що становище вчителя є становище святе, становище вищою мірою почесне" [2, с. 208].

У зв'язку з цим першочерговим завданням педагогічних навчальних закладів стало створення науково-обґрунтованої системи профорієнтаційної роботи. Це засвідчували також і більшість педагогів, чий життєвий шлях слугував гідним прикладом для підростаючого покоління, їхня любов до вчительської професії з'явилася ще за учнівською партою. Вплив особистості їх наставника, незмінно доброзичлива увага, стиль взаємовідносин між учителем і учнями, в основі якого і вимогливість, і сердечність, визначили цілеспрямований інтерес до педагогічної діяльності.

До педагогічних вузів охоче йдуть, зразково вчаться і успішно оволодівають практикою навчально-виховної роботи, як правило, ті, чиїми вихователями були справжні майстри своєї справи, для яких праця педагога – постійний творчий пошук.

У першій половині 70-х років з метою удосконалення відбору абітурієнтів були створені підготовчі відділення. У 1975 р. вони діяли при 19 педінститутах, на яких навчалось 2400 осіб. Серед слухачів цих відділень – 1074 робітники промислових підприємств, 113 працівників радгоспів, 14 колгоспників, 599 демобілізованих з армії. Успішно здали вступні іспити і стали першокурсниками 2176 осіб.

Безумовно, навчання робітничої і колгоспної молоді на підготовчих відділеннях було ефективним. Як правило, студенти, які прийшли у вищі

навчальні заклади після роботи на підприємствах або після служби в армії, цілеспрямовано оволодівали знаннями, були активні в громадському житті, позитивно впливали на студентську масу. Проте підготовчі відділення не вирішували завдань якісного добору абітурієнтів. Вони не охоплювали і не могли охоплювати всіх. Тому в Україні розпочався пошук молоді, здібної до педагогічної роботи.

Всередині 70-х років минулого століття успіх цієї справи був найбільший там, де педагогічні вузи були щільно пов'язані із школою та іншими установами народної освіти, де питання підготовки майбутнього учителя вирішувались їхніми спільними зусиллями.

Однією з форм такого співробітництва була участь педагогів і студентів-старшокурсників у роботі шкільних факультетів. У процесі занять, а також на районних, міських, обласних олімпіадах вихованці вузів, їхні викладачі знайомилися з школярами, які виявляли особливий інтерес до педагогічної професії. Добре зарекомендували себе очно-заочні курси, що функціонували на громадських засадах при Ворошиловградському (нині м. Луганськ) педагогічному інституті.

Згідно з навчальним планом, складеним для абітурієнтів фізико-математичного, природничо-географічного, філологічного факультетів і факультет підготовки вчителів молодших класів, десятикласники виконували протягом року завдання за 6–8 темами, розрахованими на 3–4 тижні. Тричі протягом навчального року під час канікул школярі приїздили в інститут, де для них організовували лекції і практичні заняття. У липні під керівництвом викладачів слухачі курсів протягом 15–20 днів готувалися до вступних екзаменів. У результаті цього значно більше випускників сільських шкіл ставали студентами педінститутів.

У процесі удосконалення роботи системи очно-заочних курсів на їх основі був створений факультет майбутніх учителів. Деканат цього факультету, що працював на громадських засадах, організував перегляд тематики аудиторної роботи, виходячи з новітніх вимог шкільної навчальної програми. В

1977 р. на цьому факультеті навчалося 176 старшокласників [там само]. Міносвіти підтримало цю ініціативу і зобов'язало вузи покращити педагогічну профорієнтацію у загальноосвітніх школах [3].

Аналогічну роботу з школярами проводили Житомирський, Запорізький, Київський інститути іноземних мов, Київський ім. О.М. Горького, Мелітопольський, Тернопільський, Харківський, Черкаський, Чернігівський педінститути. У них проводилися тижні факультетів, дні відкритих дверей, діяли лекторії, слухачі яких згодом такі факультети були створені повсюдно, в них навчалося понад 165 тис. осіб [Там само].

Функціонуючі при педінститутах факультети майбутніх учителів відіграли певну роль у підготовці молоді для вступу в педагогічні вузи. Водночас у їх діяльності мали місце суттєві прорахунки – це наявність формалізму в цій справі, тому значна частина слухачів цих факультетів після закінчення навчання вступали не до педагогічних інститутів, тим самим ефективність роботи цих факультетів знижувалася, незважаючи на затрачені зусилля.

Враховуючи це, ректорат Полтавського педінституту ім. В.Г. Короленка разом з обласним відділом народної освіти розробили систему більш раннього профвідбору учнівської молоді на вчительську професію. Відповідно до цього в 330 середніх і 54 восьмирічних школах області були впроваджені факультативи "Юний педагог", навчанням у яких було охоплено 5629 учнів 7–10-х класів. З метою виховання у школярів інтересу до педагогічної професії і виявлення у них здібностей до цього виду діяльності викладачі розробили програму курсу "Юний педагог" (чотирирічний факультатив для шкіл). Завдання полягало не тільки в ознайомленні учнів з основами педагогіки і психології, а й залучення їх до навчально-виховного процесу. Учні, які добре зарекомендували себе на факультативних заняттях, зараховувалися слухачами факультативу майбутнього вчителя. Все це давало можливість цілеспрямовано відбирати на навчання у педвуз тих, хто мав покликання до вчительської діяльності. Досвід

Полтавського педінституту був схвалений Міністерством Освіти Союзу РСР і рекомендований для впровадження в педагогічну практику [5, с. 12].

По-іншому підійшли до цієї справи в Дрогобицькому педінституті ім. Івана Франка (ректор Надим'янов В.Ф.). Тут була розроблена і запроваджена вченою радою комплексна програма управління якістю підготовки фахівців, у якій головна увага приділялася забезпеченню ефективного прийому студентів на перші курси. В цьому інституті була чітко організована робота приймальної комісії, організовувалися бесіди психологів і педагогів з абітурієнтами, профорієнтаційні консультації. На базі інституту діяв кабінет профорієнтаційної роботи, працювали підготовчі курси для вступу у вуз, однорічний підготовчий факультет для шкільної молоді, яка мріяла про педагогічну освіту.

Ректорати вузів на спільних засіданнях з колегами обласних відділів народної освіти вживали заходів щодо вдосконалення діяльності факультетів, шкіл і класів майбутнього вчителя, відбору молоді в педагогічні навчальні заклади. Ці питання розглядалися також на засіданнях виконкомів Волинського, Вінницького, Дніпропетровського, Сумського Рад депутатів трудящих. Це дало змогу лише у Дніпропетровській області у першій половині 80-х років підготувати і направити для вступу в педвузи республіки понад 7 тис. випускників шкіл [6].

Зрозуміло, що турбота органів народної освіти в цей період була спрямована на покращення якісного складу абітурієнтів, а потім і студентів педагогічних навчальних закладів. Цьому сприяло запровадження з 1975 р. цільового адресного прийому в педінститути молоді, яка постійно проживала в сільській місцевості, за направленням місцевих органів народної та професійно-технічної освіти. У 1984 р. такий набір становив 30% загального планового набору.

Щоб зменшити під час прийому вплив суб'єктивних факторів, Міністерство УРСР у вигляді експерименту дозволило Полтавському педінституту в 1981 р. створити відбіркові психолого-педагогічні комісії для вивчення

профпридатності абітурієнтів. Згодом цей досвід був схвалений Положенням про приймальні комісії. Міністерство попереджувало ректорати педінститутів, щоб до організації цієї роботи вони підходили творчо і відповідально.

До складу таких комісій залучали досвідчених і авторитетних учителів шкіл, висококваліфікованих викладачів кафедр педагогіки і психології. До функцій комісій належало визначення не лише рівня загальноосвітньої підготовки абітурієнтів, а й забезпечення відбору найперспективніших з них відповідно до положення Міністерства освіти СРСР про позаконкурсний прийом [7, с. 15].

Проте в роботі з педагогічної орієнтації учнів мали місце й недоліки, які знижували її результативність: в ряді педінститутів ця робота проводилася від випадку до випадку і слабо вивчалися теоретичні основи і методичні аспекти педагогічної профорієнтації; педвузи недостатньо озброювали молодих спеціалістів-випускників методами вивчення особистості школярів; програми "Юних математиків" та інших нерідко не мали професійної педагогічної спрямованості. Серед абітурієнтів було немало таких, які вступали до педагогічних навчальних закладів не за покликом душі, а з метою здобуття вищої освіти. Над усуненням цих недоліків і працювало Міністерство освіти у наступні роки.

Таким чином, профорієнтаційна робота і відбір молоді, яка виявила здібність до педагогічної роботи, були одним із важливих напрямів діяльності Міністерства освіти і його навчальних закладів щодо вдосконалення системи підготовки вчительських кадрів.

Навчальна і виховна робота педагогічних навчальних закладів спрямовувалася на озброєння майбутніх учителів глибокими і міцними знаннями в галузі соціально-економічних, психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін, формування у них навичок учительської праці, розвиток педагогічних здібностей.

Ці якості закладалися в навчальних планах і програмах педагогічних навчальних закладів. Уже у 60-х – на початку 70-х рр. минулого століття у них

відбулися певні зміни. Зміст освіти у вищих і середніх педагогічних навчальних закладах послідовно оновлювався відповідно до вимог науково-технічного прогресу. Враховувалися також перебудова шкільної освіти і вимоги, що ставилися у зв'язку з цим до вчителя. В цілому в країні перехід на новий зміст педагогічної освіти був завершений до 1970/71 навчального року [8, с. 362].

Відповідно до нових навчальних планів на вивчення суспільних наук відводилося 454 години при чотирирічному терміні навчання і 544 – при п'ятирічному. Крім цього, був уведений обов'язковий курс наукового атеїзму і факультативні курси з етики і естетики. На вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу наук витрачалося 460 годин і на педагогічну практику – 17–19 навчальних тижнів, на курси профільних спеціальностей припадало в середньому майже 2 тис. годин [9 с. 145–146].

Підсумковою перевіркою знань студентів були державні экзамени з історії КПРС, педагогіки і методики обраної спеціальності або захист дипломної роботи і здача екзаменів з двох інших дисциплін.

Змінилась у навчальному плані структура і логічна схема педагогічного циклу, збільшилась кількість годин на теоретичну частину. Читалися курси "Вступ до педагогіки", "Вікова фізіологія", "Вікова і педагогічна психологія". Деякі зміни були внесені в організацію педагогічної практики. Запроваджувалася літня практика в піонерських таборах, оздоровчих майданчиках, в учнівських виробничих бригадах після закінчення другого і третього курсів [8, с. 362].

Безумовно, навчальні плани і програми деякою мірою підвищили теоретичний рівень викладання психолого-педагогічних дисциплін. Проте в них значно підвищувався ідеологічний вплив на навчально-виховний процес у вузах. Надмірне збільшення кількості годин на вивчення суспільних наук, на наш погляд, негативно впливало як на баланс часу, відведеного на навчальний процес, так і на можливість студента засвоїти програмовий матеріал.

Проте в системі педагогічної освіти намітилося протиріччя між зростаючим рівнем теоретичних знань і невмінням молодих учителів

застосовувати ці знання на практиці, працювати класним керівником, проводити виховну роботу з учнями та їхніми батьками. Тому Міністерство освіти здійснило ряд заходів, спрямованих на подальше поліпшення психолого-педагогічної озброєності студентів педагогічних навчальних закладів. Була розроблена програма спецкурсу з методики виховної роботи, видано інструктивний лист "Про підготовку майбутніх учителів до роботи вихователями в групах продовженого дня та пришкільних інтернатах", положення про навчальний кабінет кафедри педагогіки та психології (1976). Проаналізовано результати державних екзаменів і надіслано до педвузів лист з відповідними пропозиціями (1977). Вивчено стан педагогічної практики і надіслано до вузів інструктивний лист, у якому визначено порядок, терміни і зміст усіх видів педагогічної практики майбутніх учителів. Схвалено передовий досвід у галузі організації і проведення педагогічної практики без відриву від навчальних занять протягом усього терміну навчання в інституті. Розроблено і затверджено програму педагогічної практики студентів та методичні вказівки щодо її проведення.

Усі ці матеріали допомагали кафедрам педагогіки і психології спрямовувати свою діяльність (враховуючи позитивне й недоліки інших інститутів) на кращу організацію навчально-виховного процесу і проведення педагогічної практики, на підвищення якості підготовки майбутніх учителів.

Кафедри педагогіки і психології у 1977/78 навчальному роках здійснили заходи, спрямовані на усунення недоліків у психолого-педагогічній підготовці студентів, на які було вказано у листі Міністерства освіти УРСР "Про державні екзамени з педагогіки у педвузах республіки в 1976 р." Вони приділяли значну увагу поліпшенню якості лекцій, семінарських і лабораторних занять, використанню технічних засобів навчання, вдосконаленню навчально-методичної документації і літератури. Кафедри переглянули тематику спецкурсів, спецсемінарів, факультативних курсів з тим, щоб посилити практичну підготовку студентів до роботи в школі, сформувати в них уміння й навички з організації та проведення виховних заходів з учнями. Багато було

зроблено для поліпшення змісту й методики навчальних занять та самостійною роботою студентів.

Показовим у цьому в ті часи був Київський педагогічний інститут ім. М.О. Горького (ректор, професор Шкіль М.І.). На виконання рекомендацій, викладених у листі Міністерства освіти УРСР "Про державні экзамени з педагогіки у педвузах республіки в 1977 р.", тут під час лекцій і семінарсько-практичних занять з педагогічних дисциплін зверталася особлива увага на чіткість положень і висновків, ілюстрування тем курсу педагогіки прикладами з майбутньої спеціальності студентів, використання студентами новинок з педагогічної літератури.

Кафедра педагогіки цього вузу (завідувач Смаль В.З.) разом з російськими вченими підготували нову програму з курсу педагогіки для педвузів країни. Були розроблені нові плани семінарських і лабораторних занять з педагогіки, складена нова тематика наукових праць, рефератів і дипломних робіт студентів, видано навчальний посібник "Вікові особливості розвитку дітей".

На комплексний підхід до справи вдосконалення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів звертали особливу увагу в Івано-Франківському педінституті. Питання підвищення якості підготовки тут неодноразово обговорювалося на засіданнях Ради закладу. Робота кафедри педагогіки та психології тісно пов'язувалася з діяльністю методологічного семінару з актуальних питань виховання, керівництво яким здійснював досвідчений викладач доцент І.Т. Прус.

З метою докорінного поліпшення професійної підготовки з предметів психолого-педагогічного циклу кафедрою педагогіки і психології була розроблена система заходів, що охоплювали підвищення методологічного і теоретичного рівня аналізу студентами актуальних проблем навчання і виховання. Зокрема, в лекційних курсах з педагогіки значна увага приділялася аналізу теоретичних концепцій, що містилися у працях з дидактики і теорії виховання. Під час оглядових лекцій для студентів випускних курсів особлива

увага приділялася розгляду питань, що були недостатньо висвітлені в підручниках і навчальних посібниках з педагогіки.

У Харківському педінституті (ректор, професор Прокопенко І.Ф.) лист Міністерства освіти "Про державні екзамени з педагогіки у педвузах республіки в 1977 р." розглядався і обговорювався на раді педінституту та радах факультетів. Кафедра педагогіки розробила розгорнутий план-заходи щодо поліпшення психолого-педагогічної підготовки студентів, у якому особлива увага зверталася на те, щоб майбутні вчителі розглядали педагогічні явища і проблеми з позицій сучасності.

Для координації і поліпшення психолого-педагогічної підготовки студентів тут була створена рада кафедр предметів з педагогічного циклу, яка стежила за ходом вивчення студентами педагогічних дисциплін, усувала дублювання і паралелізм, виробляючи єдиний підхід до розгляду основних критеріїв педагогіки (принципи, методи, форми роботи). Досвід засвідчував, що створення такої ради в цьому інституті себе виправдало.

Змістовна робота проводилася також кафедрами педагогіки і психології Вінницького (ректор Шунда Н.М.), Житомирського (ректор Горностай П.С.), Кам'янець-Подільського (ректор Копилов А.О.), Одеського (ректор Петрович В.Б.) та інших педвузів.

У результаті посилення уваги до психолого-педагогічної підготовки студентів поліпшилася якість їхніх знань, зросла успішність. Як свідчили підсумки екзаменаційних сесій 1977/78 н.р. успішність студентів стаціонару з дисциплін психолого-педагогічного циклу становила 99,3% на зимовій і 96,9% – на літній сесіях. Відрадною була той факт, що порівняно з 1976/77 н.р., у студентів стаціонару на літній сесії минулого року зменшилася кількість оцінок "задовільно" і відповідно підвищився відсоток оцінок "добре" та "відмінно". Кращі показники успішності студентів з психології і педагогіки у Воршиловоградському (ректор, професор Жданов Д.А.), Київських ім. О. М. Горького та іноземних мов (ректори професори Шкіль М.І. та Романовський О.К.), Івано-Франківському (ректор, професор Устенко О.І.),

Кам'янець-Подільському (ректор, професор Копилов А.О.), Луцькому (ректор, доцент Бурчак Н.В.) педагогічних вищих навчальних закладах [1, с. 72].

Підсумки державних екзаменів з педагогіки, проведених у 1978 р., показали, що кафедри педагогіки і психології зробили висновки з критики на їхню адресу, провели значну роботу, спрямовану на підготовку студентів випускних курсів як стаціонару, так і заочного відділення до цих екзаменів. Випускників своєчасно ознайомили з вимогами програм курсу, організували оглядові лекції, групові та індивідуальні консультації. Зосереджувалася увага випускників на питаннях методики підготовки до державного екзамену, опрацювання рекомендованої літератури та законодавчих актів урядів Союзу та республіки.

Наприклад, кафедра педагогіки і психології Ніжинського педінституту (ректор доцент Горбач В.М.) організувала серію оглядових лекцій на такі теми: 1. Визначні педагоги про розвиток і формування особистості. 2. Програма трудового навчання і сучасні вимоги до неї. 3. Завдання профорієнтаційної роботи та трудового виховання. 4. Огляд методичної, науково-популярної літератури та ін. Крім того, для дипломників був прочитаний спецкурс "Педагогічна етика", проведено семінар з теорії, практики і методики виховної роботи.

Аналогічна робота проводилася в усіх педагогічних навчальних закладах України. У кабінетах педагогіки зосереджувалися рекомендована література, методичні посібники на допомогу випускникам. Усі ці заходи сприяли успішній підготовці студентів до Державних екзаменів.

Зусилля інститутських кафедр позначилися на успішності студентів. Державні екзамени продемонстрували, що переважна більшість випускників педвузів були добре обізнані з вченням класиків педагогічної науки, з рішеннями державних органів про школу, розуміли завдання перебудови освіти в ті часи, глибоко володіли програмовим матеріалом як з педагогіки, так і з обраної спеціальності. Під час відповідей на поставлені запитання студенти,

особливо заочники, посилалися на досвід роботи шкіл. Випускники набули певних умінь пов'язувати теоретичні положення з практикою.

Результати по країні були такі: 81,6% випускників стаціонарного і 74,9% заочного навчання склали державні екзамени з педагогіки на "відмінно" і "добре". Найкращі знання виявили випускники стаціонару факультетів: дошкільної педагогіки (92%), філологічних (89,2%) історичних (86,6%) та випускники заочного навчання: історичного (82,3%), педагогіки і методики початкової освіти (80,0%), дошкільної педагогіки (79,3%), фізики і загальнотехнічних дисциплін (78,3%).

Разом із тим, значна частина випускників стаціонару (2112 осіб тобто 18,4%) і заочного відділення (1909 осіб – 25,0%) на державних екзаменах з педагогіки одержали оцінки "задовільно".

У багатьох інститутах успішність студентів з психолого-педагогічних дисциплін з року в рік залишалася набагато нижчою загальнореспубліканської. Так, у 1976/77 н.р. відсоток оцінок "задовільно" студентів денного навчання по республіці становив 17,9%, а у Вінницькому педінституті – 34,8, Сумському 32,0% [Там само, с.73].

Як засвідчувала практика діяльності вищої школи того часу, було ще немало випускників, які отримали дипломи про закінчення педагогічних вищих навчальних закладів і направлені у школи як наставники учнів, а самі ледве здали державні екзамени з педагогіки. Аналіз екзаменаційних матеріалів засвідчував, що такі випускники не лише поверхово висвітлювали питання екзаменаційних білетів, а й виявили неглибокі знання теоретичних положень з педагогіки і невміння обґрунтувати їх і підтвердити прикладами із свого фаху. Деякі студенти виявили також слабкі знання важливих проблем з психології, філософії, зокрема тих, що стосувалися вікових та індивідуальних особливостей дітей, невміння комплексно розглядати питання з теорії та історії педагогіки і психології або використовувати набуті знання на практиці. Значні труднощі відчували випускники і тоді, коли потрібно було обґрунтувати педагогічні явища з позиції психології.

Істотним недоліком у відповідях окремих випускників залишалося невміння робити практичні висновки з теоретичних положень, науково обґрунтувати факти з шкільної практики. У частини студентів були нечіткі уявлення про суть проблемного та програмового навчання. Як і в попередні роки, в середині 70-х років були ще випускники з невисоким рівнем культури, ерудиції взагалі і педагогічної зокрема.

Усі ці недоліки вказували на серйозні прогалини у викладанні курсів педагогічних дисциплін у педагогічних навчальних закладів. Тому питання вдосконалення викладання курсів педагогіки, психології і методик викладання було у центрі уваги нарад-семінарів завідувачів відповідних кафедр, а також проректорів з навчальної роботи і ректорів вузів, що проводилися у другій половині 70-х – на початку 80-х років у Луцьку, Полтаві, Сумах, Чернігові.

Колегіальний обмін думками дав можливість поставити на вищий рівень психолого-педагогічну підготовку студентів до проведення виховної роботи в школі. З цією метою був уведений новий навчальний курс "Вступ до вчительської спеціальності", переглянуто послідовність вивчення психолого-педагогічних курсів, що сприяло посиленню органічного зв'язку їх з практикою та ефективнішому забезпеченню наступності в теоретичній і практичній озброєності студентів. Були введені також нові спецкурси і спецсемінари "Методика наукових досліджень", "Методика виховної роботи в школі", "Профорієнтаційна робота" та факультативи "Естетика і естетичне виховання учнів", "Охорона природи й екологічне виховання у школі" тощо [10, с. 288].

Як відомо, важливим фактором професійної підготовки вчительських кадрів є педагогічна практика. Діяльність вчителя у школі багатогранна. Вона потребує всебічної теоретичної освіти, різноманітних практичних умінь і навичок. Якщо теоретична підготовка окреслена в навчальних програмах, навчальних посібниках порівняно чітко, то практична, зокрема педагогічна практика, ні за обсягом, ні за якістю жодними документами не регламентувалася. Педагогічна майстерність, чому слугує і педагогічна практика, розвивається і вдосконалюється протягом багатьох років роботи в

школі. Проте за час навчання в педвузі майбутні вчителі повинні оволодіти такими вміннями і навичками, які є основою їхньої практичної діяльності.

Як уже відзначалося, Міністерство освіти УРСР, проаналізувавши стан та організацію практичної підготовки студентів у педагогічних вузах, узагальнило кращий досвід і видало інструктивний лист, яким визначило порядок, терміни, систему педагогічної практики студентів. Нова думка цього документа – студент педагогічного закладу з першого курсу залучається до ознайомлення з школою і роботи в спочатку як помічник учителя (вихователя), вожатого загону, керівника самодіяльного або предметного гуртка.

Міністерство підтримало досвід Вінницького, Запорізького, Київського імені О.М. Горького, Одеського, Харківського та інших педвузів у справі організації, починаючи з перших курсів (після опрацювання "Вступу до вчительської спеціальності"), педагогічної практики без відриву від навчальних занять в розрахунок не менше трьох годин на тиждень. Було зобов'язано деканів факультетів у розкладі занять визначити час для проходження студентами безвідривної педагогічної практики, узгоджуючи його з планом роботи у базових школах.

У листі вказувалося, що основними завданнями педпрактики без відриву від навчальних занять є формування в студентів психологічної готовності до педагогічної діяльності, яка розпочинається на старших курсах, та необхідних для вчителя і вихователя психолого-педагогічних умінь і навичок. Було рекомендовано перебудувати систему лабораторних і практичних занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу, зосередивши їх в основному в школі. Визначено порядок проведення педагогічної практики на старших курсах: передвипускні курси проходять її у кращих міських школах (по можливості в тих, де відбувалася і безвідривна практика), випускні – у кращих сільських школах. Зобов'язано переглянути і зміцнити склад керівників педпрактики особами, які мають досвід роботи у школі та вузі.

Відповідальність за організацію і якість проведення безвідривної практики (I—III, а з п'ятирічним строком навчання і IV курсів) покладалася на

кафедри педагогіки і психології, а IV (V) курси – на кафедри фахових дисциплін і методик.

Через рік на основі цього листа науковці Київського педінституту ім. О.М. Горького підготували програми педагогічної практики з методичними вказівками щодо її проведення, які були надіслані в усі вузи для керівництва і подання пропозицій для її поліпшення.

Матеріали, що надходили з педвузів, свідчили про те, що програма була сприйнята на місцях схвально. На кафедрах розгорнулася творча робота з організації педагогічної практики студентів без відриву від навчальних занять. Так, в Одеському педінституті ім. К.Д. Ушинського на початку 1978/79 н. р. навчальна частина разом із кафедрою педагогіки і психології опрацювали відповідні інструктивно-методичні матеріали, з відділами народної освіти міста визначили школи та досвідчених вчителів і вихователів груп продовженого дня з тим, щоб прикріпити до них студентів, які проходять безвідривну практику. На кожному факультеті був складений календар-графік відвідування студентами шкіл на весь навчальний рік з розрахунку 3 годин на тиждень на I—II курсах чотирирічного і I—III курсах п'ятирічного строку навчання.

Перед початком практики був проведений інструктивний семінар методистів з питань керівництва безвідривною практикою з участю організаторів позакласної і позашкільної виховної роботи шкіл міста, вчителів і вихователів груп продовженого дня, які залучалися до цієї роботи.

До 1-3-х класів середніх шкіл, шкіл-інтернатів, груп продовженого дня були прикріплені 476 студентів перших і 391 студент других курсів. Вони ознайомлювалися з функціями класоводів, вихователів, училися надавати допомогу учнівському колективу та їхнім організаціям, оволодівати прийомами виховного впливу на учнів різних виховних груп, враховуючи індивідуальні особливості дітей, виконували передбачені індивідуальним планом заходи і доручення класовода і вихователя. Для цих студентів на початку кожної шкільної чверті в інституті проводилися інструктивні семінари.

Окремі студенти працювали в шкільних предметних гуртках (за профілем), а студенти факультету педагогіки і методики початкового навчання, які закінчили педагогічні училища, – керівниками гуртків "Умілі руки".

Підсумки безвідривної практики підбивалися на шкільних педрадах та інститутських конференціях. Третьокурсники факультетів з п'ятирічним терміном навчання безвідривну практику проходили при інспекції в справах неповнолітніх та в ранзі керівників предметних гуртків при ЖЕКХах № 16, 24 Центрального району м. Одеси. Крім того, студенти передвипускних курсів фізико-математичного факультету і факультету фізичного виховання були на практиці у професійно-технічних училищах, де працювали з так званими важкими дітьми [Там само, с.74].

Обсяг знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти студенти кожного курсу, зокрема під час педпрактики без відриву від навчання у Вінницькому педінституті ім. М.О. Островського, визначалися "Пам'яткою про проведення педагогічної практики студентів I–IV курсів", складеною кафедрою педагогіки. Питання щодо поєднання навчально-виховних завдань під час практики з вивченням психолого-педагогічних, методичних і фахових дисциплін тут обговорювалися на засіданнях фахових та психолого-педагогічних кафедр.

Теоретичну підготовку вчителів молодших класів, вихователів дошкільних установ, а також набуття ними конкретних практичних умінь і навичок, необхідних у педагогічній діяльності в початкових класах та дошкільних установах.

Творча праця професорсько-викладацького складу педагогічних інститутів та педагогічних училищ з підготовки і виховання молодих спеціалістів сприяла вирішенню завдань здійснення в країні загальної обов'язкової середньої освіти [11]. Цей досвід може знадобитися і в наш час, коли в незалежній нині Україні відбувається оптимізація й удосконалення системи державного управління, усунення дублювання повноважень, скорочується чисельність управлінського апарату та витрат на його утримання, відбувається реформа вищої школи.

Список використаної літератури

1. *Радянська школа.* – 1979. – № 1.
2. *Луначарский А. В. О народном образовании / А. В. Луначарський.* – М., 1958. – 559 с.
3. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВО), ф. 166, оп. 37, спр. 1051, арк. 36; спр. 1075, арк. 104.*
4. *Там само, ф. 166, оп. 56, спр. 93, арк. 26.*
5. *Державний архів Полтавської області, ф. 4, оп. 91, спр. 6, арк. 72, 75.*
6. *Радянська освіта.* – 1986. – 22 лип.
7. *Радянська школа.* – 1985. – № 10.
8. *Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. 1961–1986 гг.* – М. : Педагогика, 1987.
9. *Паначин Ф. Г. Педагогическое образование в СССР / Ф. Г. Паначин.* – М. : Педагогика, 1975. – 224 с.
10. *Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР у десятій п'ятирічці.* – К. : Рад. шк., 1981.
11. *Курило В. М. Освіта України і науково-технічний та соціальний прогрес: Історія, досвід, уроки / В. М. Курило, В. Н. Шепотько.* – К. : Деміур, 2006. – 432 с.